

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

זרקור על השערים

בחומות ירושלים יש כיום שמונה שערים: שער הרחמים, שער האריות, שער האשפות, שער ציון, שער שכם, שער יפו, שער הפרחים, השער החדש. שבעה מהם פתוחים, ושער הרחמים - אטום. השערים נבנו במקומות הנמוכים ביותר של החומה בגלל קרבתם למקורות המים ולבריכות לאגירת מי השיטפונות. מהשערים יצאו הדרכים הראשיות למרכזי היישוב החשובים בישראל. השערים נהרסו ונבנו פעמים רבות במהלך המלחמות הרבות שהיו בעיר, וכתוצאה מכך חלו בהם שינויים במבנה ובקישוטים.

במליאה - פתיחה - שיח בנושא שערים ומשמעויותיהם

הצעות לשאלות לשיח:

1. מה משמעויותיו של שער?
2. אילו סוגי שערים קיימים? מה תפקידיהם?
3. מה אתם יודעים על השערים בירושלים? האם שמתם לב אליהם כשהייתם בירושלים?
4. אילו תחושות, מחשבות, רגשות, חוויות מעוררים בכם השערים בירושלים?
5. ניתן לשתף בחוויות, אם יש.

בקבוצות – פעילות

כל קבוצה תקבל כרטיס מידע על אחד השערים בצירוף תמונה ושאלות לדיון.

הנחיות לתלמידים

לפניכם כרטיס מידע ותמונה של אחד השערים בירושלים + שאלות לדיון. המשימות שלכם:

- א) קראו בעיון את כרטיס המידע.
- ב) עבדו בהתאם לשאלות המנחות.
- ג) התכוננו להציג בפני הכיתה את מה שלמדתם על השער (מידע, ערך מרכזי) בדרך יצירתית.

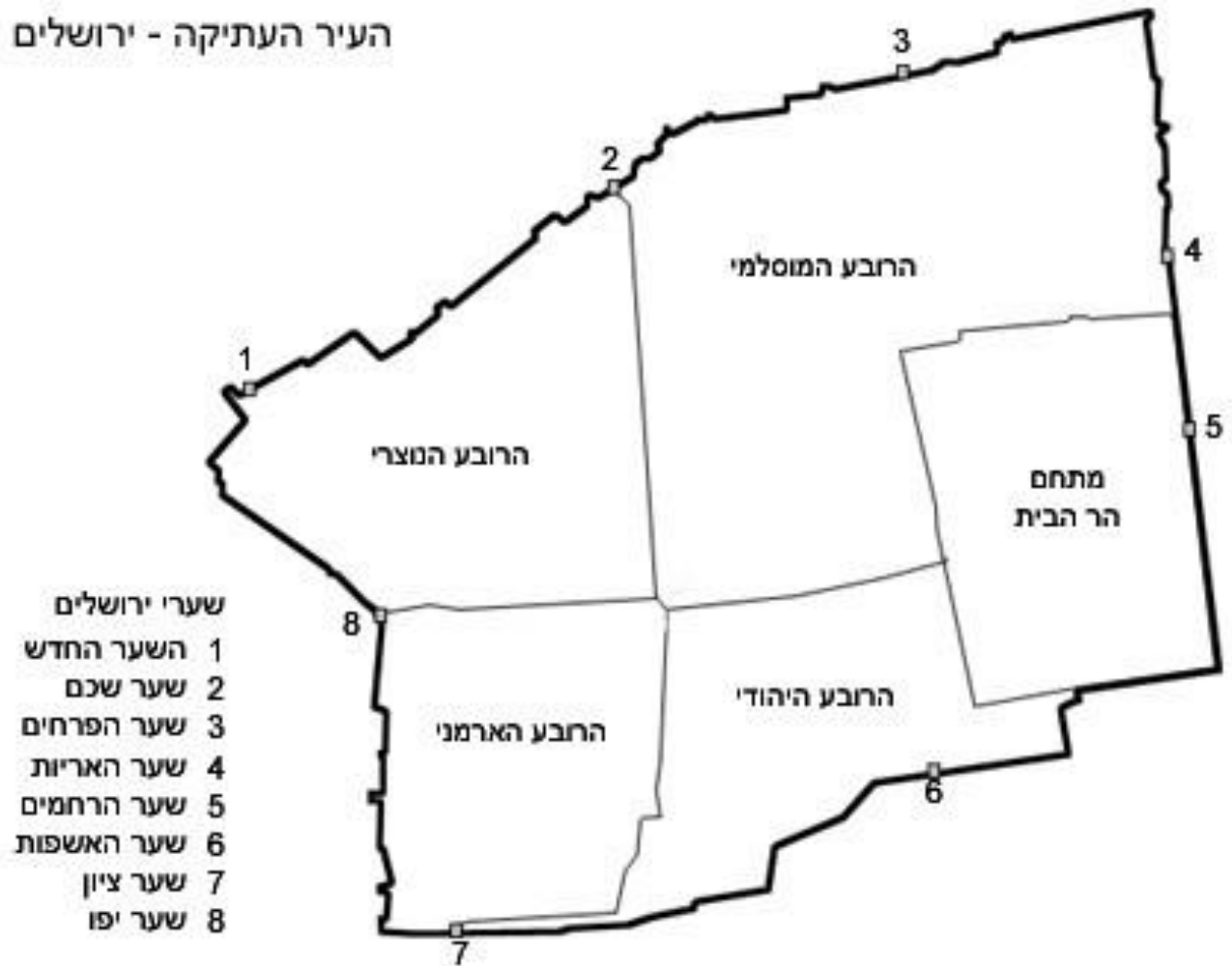
ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

מפת השערים

העיר העתיקה - ירושלים

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

שער הרחמים - שער הסליחה והתפילה

שער כפול החסום באבני גזית גדולות. זהו היחידי שבשערי הר הבית שנמצא בחומה המזרחית. מאחוריו, בשטח הר הבית, בית שער שבו עמודים וכותרות מפוארים, ובחלקו המזרחי זוג כיפות. בימי בית שני היה כאן כנראה שער שושן. בתקופה הצלבנית היו פותחים את השער פעמיים בשנה. השער נחסם סופית בידי צאלח א-דין אחרי שכבש את ירושלים בשנת 1187. לפי המסורת היהודית עתיד המשיח להיכנס לירושלים דרך שער זה.

נושאים לדיון :

- מהי סליחה עבורכם? מהי משמעות הסליחה?
- שתפו במקרה שביקשתם סליחה ממישהו. איך הרגשתם בעת בקשת הסליחה? האם המעשה נסלח? איך הרגשתם אחרי כן?
- האם היה מקרה שהיה קשה לכם לבקש סליחה או לסלוח? מדוע?
- האם חשוב לסלוח? מדוע? האם זה תלוי במצב? מה נדרש כדי לסלוח (תכונות, ערכים...)?
- מה נדרש כדי לבקש סליחה? האם זה משנה איך מבקשים סליחה? האם אופן הבקשה יכול להשפיע על הסליחה?
- לאורך השנים הזכירו יהודים את ירושלים בתפילות, בברכות ובשירים והתפללו בתקווה לשוב אליה. (למשל: "בשנה הבאה בירושלים הבנויה" – בהגדה של פסח). מה ניתן ללמוד מכך על הקשר של היהודים לירושלים?

ניתן לקשר בין שער זה לבין חודש אלול: חודש הרחמים והסליחות.

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

שער האריות - שער הגבורה

שני האריות (ברדלסים) המצויים משני צדי פתח השער, הם שהעניקו לשער את שמו. השער נמצא בחומה המזרחית של העיר העתיקה, והאריות מסמלים את השליט הממלוכי מהמאה ה-13 לפני הספירה. על השער מצויה כתובת המציינת את שנת בנייתו (1539) ואת שמו של סולימאן המפואר. האגדה הירושלמית תולה את שם השער בחלום שחלם סולימאן המפואר שוב ושוב שבו הופיעו אריות מאיימים. זהו השער שדרכו פרצו לוחמי חטיבה 55 במלחמת ששת הימים לעיר העתיקה ומכאן להר הבית. במקורו היה השער בעל כניסה עקיפה (שער תפנית) כמו שהיה בכל השערים ויש בשער ציון היום.

נושאים לדיון :

גבורה מתבטאת בתחומים שונים בחיים. גבורה היא למען רעיון, למען עם או מדינה. גבורה היא גם מסירות נפש עבור ערך כלשהו. גבורה יכולה להיות גם במקרה של קשיים שעימם מתמודד האדם באופן פרטי.

- מהי גבורה עבורכם? מה הופך דבר מסוים לגבורה?
- שתפו בדוגמאות של מקרי גבורה – אישיים, במשפחה, בירושלים, במדינה. מה הופך את המעשה לגבורה?
- מהי לדעתכם משמעותו של הפתגם: "איזהו גיבור? הכובש את יצרו" (מסכת אבות ד', א')
- אלו תכונות נדרשות כדי להתנהג בגבורה? ואלו ערכים?

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

שער האשפות - אחדות וענווה

שער הנמצא בחומתה הדרומית של העיר העתיקה, בקרבת מקום ל"כותל המערבי". בעבר נקרא השער "שער המערביים" - על שם שכונת המערביים שהייתה לידו ושער הבורסקאים. האזכור הראשון לשער האשפות מופיע בספר נחמיה (פרק ב', פסוקים י"ג-ט"ו) בהקשר לשיבת ציון: וְאַצְאָה בְּשַׁעַר הַגִּיָּא וְאֶל פְּנֵי עֵין הַתְּנִין וְאֶל שַׁעַר הָאֲשָׁפוֹת וְאֶהֱי שַׁבֵּר בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלַם אֲשֶׁר הֵם פְּרוּצִים וְשִׁעְרֶיהָ אֲכָלוּ בָאֵשׁ. וְאֶעֱבֹר אֶל שַׁעַר הָעֵין וְאֶל בְּרֶכֶת הַמֶּלֶךְ וְאֵין מָקוֹם לְבִהְמָה לַעֲבֹר תַּחְתָּי. וְאֶהֱי עֹלָה בְּנֶחַל לִלְלָה וְאֶהֱי שַׁבֵּר בְּחוֹמָה וְאֶשׁוּב וְאֶבּוֹא בְּשַׁעַר הַגִּיָּא וְאֶשׁוּב. מקור השם שער האשפות הוא "מושפל": השם שער האשפות מופיע כבר בספר נחמיה (פרק ב', 13-16) כשמו של אחד השערים בחומת העיר בימי שיבת ציון. יש הסוברים כי דרך שער זה הוצאו האפר והאשפה מבית המקדש לנחל קדרון, ומכאן שמו. סברה אחרת המבוססת כנראה על אגדה, מספרת כי בתקופה הביזנטית השליכו הנוצרים באזור השער ועל הר הבית אשפה רבה כדי למנוע מיהודים להתפלל במקום. אין עדויות להפיכת המקום למזבלה בתקופה הביזנטית, אך ידוע שהר הבית וסביבתו היו הרוסים באותם ימים באופן מכוון. הכותל המערבי הנמצא בסמוך לשער האשפות, הוא קטע מהחומה המערבית שהקיפה את הר הבית מימי בית המקדש השני. בספרי נוסעים ומבקרים בארץ ישראל קיימים תיאורים רבים של הכותל. מקורות אלו הם מהמאות האחרונות. שתי מסורות מספרות את סיפור חשיפת הכותל: האחת על ידי ר' משה חאגיז בן המאה ה-18 המייחס את חשיפת הכותל לסולטן סלים (1470-1520) כובש ירושלים. השנייה על ידי ר' אליעזר נחמן פואה בן המאה ה-16 המייחס זאת לסולטן סולימאן המפואר, בנו של סלים. על פי המקורות השונים - הכותל כוסה באשפה ובזכות הסולטן הוסרה האשפה.

שאלות לדיון:

- מהי אחדות בעיניכם? האם צריכה להיות אחדות?
- מהי ענווה? האם זוהי תכונה נחוצה? מדוע? שתפו בדוגמאות.
- כיצד אחדות וענווה מתקשרים לשער האשפות?
- מדוע חשוב לפנות פסולת? מה הייתה תרומת פינוי הפסולת בקטע שלפניכם?

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

שער ציון - הכמיהה לציון

שער ציון נמצא בחומה הדרומית של ירושלים ונקרא על שם ההר שעליו הוא ניצב. הוא מקשר בין הרובע הארמני להר ציון. השער שימש כנקודת יציאה צדדית לכיוון בתי הקברות ומבני הדת בהר ציון. השער מרשים בחיצוניותו: הוא בעל קשת מחודדת ומעליה ומשני צידיה 3 תבליטים בצורת פרח. משני צידי השער קיימים שני חרכי ירי המובלטים על ידי הקשתות שבראשם. שער ציון מוביל לרובע היהודי. במלחמת העצמאות פרצה חטיבת הראל את השער והחדירה לרובע היהודי מעט אספקה וציוד. למחרת נכבש השער שנית על ידי חיילי הלגיון הערבי והניסיונות לפרוץ פנימה שנית נכשלו.

לשער זה אנו מקשרים את הכמיהה (געגועים חזקים) לציון שבאה לידי ביטוי בפיוטים השונים לאורך ההיסטוריה.

מילון מונחים:

כמיהה – געגועים חזקים

פיוט - סוג של שיר קצר, שנועד לתפילה, בדרך כלל בימים מיוחדים.

ציון - כינוי לירושלים או לארץ ישראל.

שאלות לדיון:

- האם הרגשתם כמיהה למקום? מהו המקום? כיצד הבעתם את כמיהתכם? שתפו.
- במהלך הדורות הביעו יהודים את כמיהתם הרבה לירושלים באמצעות פיוטים על ירושלים. כיצד עוד ניתן להביע כמיהה למקום?
- אלו ערכים ניתן לזהות בהקשר של שער ציון?

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

שער שכם - שער ניצחון- ערך הניצחון

שער שכם - שער ניצחון נבנה על ידי הדריאנוס לאחר הפיכת ירושלים לעיר אלילית שנקראה איליה קפיטולינה (המאה ה-2 לספירה). שער שכם הוא השער היפה, הגדול והמפואר ביותר בחומת סולימאן בפרט ובירושלים בכלל והקישוטים הארכיטקטוניים שלו מרובים. מהשער שנמצא בחלקו הצפוני של החומה, יוצאת הדרך לשכם ומכאן שמו. שמו הערבי של השער - באב אל עמוד – ניתן לו בשל עמוד שעמד בכיכר השער שעליו היה פסל קיסר רומי וממנו נמדדו המרחקים אל ערי הארץ השונות. שער שכם מוביל לשוק העיר העתיקה - לריחות, לצבעים ולצלילי השוק.

שאלות לדיון:

- מהו ניצחון בשבילך? האם יש לנצח בכל מחיר?
- אילו ערכים באים לידי ביטוי בשער שכם?

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

שער יפו - אהבת הארץ, ציונות, העלייה לארץ ישראל

שער יפו הוא השער היחיד הנמצא בצידה המערבי של חומת העיר העתיקה. השער זכה לשמו משום שממנו יצאה הדרך הראשית לעיר יפו ולנמלה. עד היום מחבר השער בין העיר העתיקה לרחוב יפו שבעיר החדשה, וממנו ליציאה מהעיר בכיוון שפלת החוף. מעל לשער נמצאת כתובת גדולה המציינת את בונה החומה והשער ואת שנת הבנייה. החל ממחצית המאה ה-19 השתכנו סביב השער קונסוליות, בנקים ובתי מלון. השער נסגר במלחמת השחרור ונפתח ביוני 1967, לאחר מלחמת ששת הימים.

הדרך היוצאת משער יפו מוליכה ליפו - הנמל המרכזי של ישראל עד למאה ה-20. זהו השער המרכזי שהוליד לארץ ישראל ושימש כמקום מפגש של עולים. דרך נמל זה הגיעו עולי רגל, עולים לארץ וכן אישים שונים. בהקשר של ירושלים: לאורך הדורות עלו קבוצות שונות אל העיר ממגזרים שונים.

שאלות לדיון:

- שתפו בסיפורי עלייה לארץ (סיפורים של המשפחה או סיפורים ששמעתם). אילו רגשות ותחושות מתקשרים לעלייה לארץ? אילו קשיים מתעוררים?
- כיצד ניתן לקבל עולים כדי שירגישו טוב? – העלו רעיונות.
- אלו ערכים קשורים, לדעתכם, לשער שכס ולעלייה לארץ?

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

שער הפרחים (שער הורדוס) - אחידות ושונות

שער הפרחים הנמצא בחומה הצפונית של העיר העתיקה, ברובע המוסלמי, נבנה על ידי סולימאן המפואר בשנת 1539 ונפרץ בשנת 1875. קיימת סברה שמקור שם השער הוא בעיטורי הפרחים שעליו. בערבית נקרא באב אל סאהרה (השער הפתוח) או באב א-זהרה. סמוך לשער מבחוץ נמצאת שכונת באב א-זהרה, כשמו הערבי של השער. בראשית המאה ה-19 נחסם השער באבנים, ובאותה מאה נפתח השער שוב לבקשת יושבי שכונת באב אל-חוטה הסמוכה שנמצאת בתוך ירושלים. נראה כי השלטון העות'מאני הסכים לפתיחת השער כדי לאפשר גם את החלפת גדידי הצבא העות'מאני ששמרו על העיר.

את חצר המטרה (חצר המשמר, משורש נט"ר) שבה נכלא ירמיהו הנביא מציינת מסורת היהודים ברחבת תחנת האוטובוסים הישנה של מזרח העיר החצובה בסלע מצפון מערב לשער. בראש הגבעה המתנשאת מעליה משתרע בית קברות מוסלמי המכונה אַ-סַאֲהֶרָה (המאחרים בנשף, ומכאן גם שם חגיגת הסהֶרָאנה המקובלת על יוצאי כורדיסטאן). בקוראן מכונה כך מקום ההתכנסות של כל הבריות, ובהם גם הקמים לתחייה באחרית הימים. אין פלא שדווקא כאן מהלך קצר מנחל קדרון הסמוך, הוא עמק יהושפט, קבעה מסורת המוסלמים את יום הדין – כמיקום התרחשותו של יום זה על פי מסורות היהודים והנוצרים.

"רחוב שער הפרחים" (נקרא גם "מעלות שער הפרחים") הוא רחוב המתחיל משער הפרחים ומסתיים ברחוב שער האריות. הרחוב חוצה את הרחובות: פונדק ההודים, אל מועזמיה, אל בוסטאמי, רימאן, שיח חסאן ושדאר. ליד שער הפרחים, בצמוד לחומת העיר העתיקה, נמצא "מתחם שער הפרחים" - מתחם של מספר בתים יהודיים. בסמוך נמצאת שכונת באב אל חוטה משכונות העוני של העיר העתיקה, שבה גרים מיעוטים שונים, כמו הצוענים. היא קרויה על שם אחד השערים הצפוניים של הר הבית הסמוך לשכונה. בצדו הפנימי של השער נמצא שוק קטן לירקות ופירות וכן זאוויית אל-הונוד (אכסניית ההודים), מרכזה של קהילה מוסלמית-הודית קטנה בירושלים. בקרבת מקום נמצא ביתו של המלך הורדוס אנטיפס.

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

בשנות ה-90 של המאה ה-20 ערכה רשות העתיקות סדרה של חפירות ארכאולוגיות ממזרח לשער הפרחים, שבהם נתגלו תשע שכבות ארכאולוגיות, החל מתקופת הברזל ועד סוף התקופה העות'מאנית. ממצאים אלו מדגישים את חולשתה האסטרטגית של החומה הצפונית של ירושלים שממנה תמיד פרץ האויב אל העיר.

שאלות לדיון:

כפי שמתאר קטע המידע, באזור זה של שער הפרחים ישנו מצד אחד מגוון רב של אוכלוסיות ומצד שני – קיימת הסכמה על המקום שבו תהיה אחרית הימים – הגאולה.

- כיצד, לדעתכם, ניתן להגיע להסכמות במקרים שבהם יש מגוון דעות?
- תנו דוגמאות מחיי היומיום, האישיים שלכם או מהחיים הציבוריים, שבהם היה תהליך של הגעה להסכמות. כיצד התאפשרו ההסכמות? על מה היה צריך להתגבר?

השער החדש - התחדשות, חריצות

השער החדש הנמצא בפינה הצפונית מערבית של העיר, נפרץ בשנת 1889 על מנת לאפשר גישה נוחה יותר בין המוסדות הקתוליים בתוך החומות לבין בית החולים סן לואי וכנסיית נוטרדאם שמחוץ לחומות. בשונה מהשערים האחרים, הכניסה לשער היא ישירה ולא כניסת תפנית. צורת השער החדש פשוטה ובכך היא שונה מזו של השערים האחרים. בין השנים 1948-1967 היה השער סגור וסמוך לו עבר הגבול עם ירדן. לאחר מלחמת ששת הימים נפתח השער וכיום הוא מצוי בציר מרכזי בירושלים – על כביש מספר 1.

החדשנות בירושלים באה לידי ביטוי בתקופה זו גם ביציאה מחוץ לחומות; משה מונטיפיורי הקים טחנת קמח כדי שתהיה פתוחה לתושבים מחוץ לעיר העתיקה. כמו כן הוקמו השכונות החדשות: משכנות שאננים, נחלת שבעה, מחנה ישראל, שכונת הבוכרים, ההתיישבות התימנית וכן גם מוסדות לאומיים ונוספים.

שאלות לדיון:

- שתפו במקרים של חדשנות באזור מגוריהם או באזור מגורי משפחה וחברים. האם היו מקרים שבהם הרסו מקום ישן כדי לחדש? אילו תחושות ורגשות זה מעורר?

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

- שימור מול חדשנות – מה חשוב? מדוע? באילו מצבים יש לתת עדיפות לשימור ובאילו – לחדשנות ומדוע?

ימי תשועה, שכבה צעירה
לקראת יום ירושלים – זרקור על השערים
מפתח הלב מתוך אמונה, המינהל לחינוך דתי

ב"ה

במליאה

1. כל קבוצה תציג את מה שלמדה על השער ועל ערך מרכזי.
2. איסוף הערכים שבאו לידי ביטוי בשערים. ניתן לאפשר לכלל התלמידים להוסיף היבטים ערכיים בנוסף לנאמר על ידי הקבוצות.
3. דיון מסכם :
 - מה משותף בין השערים? ומה שונה?
 - בעקבות הלמידה על השערים מה ניתן ללמוד על ירושלים כעיר? (מגוון, עתיק מול חדש, מרכזיותה של העיר במהלך דורות רבים...)
 - מהלכה למעשה : כל תלמיד יבחר ערך שקשור לשערים בירושלים ושהיה רוצה לאמץ ויציע כיצד יעשה זאת.

הצעה לתוצר מסכם לנושא השערים

יצירת דגמים של השערים והצגתם בתערוכה.